

General-pukovnik
IVAN DOLNIČAR

Okruženje i kapitulacija neprijateljevih snaga u severozapadnom delu Jugoslavije

Krajem aprila i početkom maja 1945. godine okupatorske i kvislinške snage u Jugoslaviji trpele su poraz za porazom u sudarima sa jedinicama Jugoslovenske armije. Pod snažnim pritiskom naših armija s fronta i dejstvima Četvrtog i Jedanaestog korpusa NOV Hrvatske, te Sedmog i Devetog korpusa i jedinica Četvrtе operativne zone NOV Slovenije u pozadini neprijatelja, Štab nemačke Grupe armija »E« procenio je da će se njegove snage i snage njegovih saveznika ubrzo naći u potpunom operativnom okruženju, sa malim izgledima da se izvuku iz Jugoslavije. Organizovaniji i snažniji otpor nemačkih snaga i njihovih saveznika (kvislinških snaga) imao je, prvenstveno, karakter zadržavajućih dejstava, sračunatih na usporavanje prodora jedinica Jugoslovenske armije, kako bi se stvorili uslovi za izvlačenje glavnine, onemogućilo presecanje glavnih odstupnih pravaca i evakuisala ratna tehnika i ratni plen.

Položaj grupacije nemačkih i kvislinških snaga, potisnutih u zapadne delove naše zemlje, pogoršavao se i činjenicom što su savezničke armije već krajem aprila duboko prodrle u nacističku Nemačku i spojile se na reci Elbi. Okruženje Berlina od Crvene armije, napredovanje anglo-američkih snaga u severnoj Italiji, pa samoubistvo Hitlera, ukazivali su na brzi slom Nemačkog Rajha, a time se i otpor nemačkih snaga bližio kraju. Dakako, to je imalo uticaja i na opadanje borbenog morala nemačkih trupa i kvislinških snaga na frontu u Jugoslaviji.

Operativno-strategijski postupci nemačkih komandi, prvenstveno Komande Grupe armija »E«, pod komandom general-pukovnika Aleksandera Lera, diktirani su i uslovljavani opštom vojno-političkom situacijom na frontovima ispred savezničkih snaga i na frontu ispred Jugoslovenske armije. Iako je neprijatelj u prethodnim operacijama izgubio preko četvrt miliona vojnika, ipak je krajem aprila 1945. godine na jugoslovenskom ratištu bilo angažovano oko 400.000 njegovih vojnika. Te snage su, uglavnom, bile koncentrisane na takozvanoj Zvonimirovoj liniji: od r. Drave preko Koprivnice i Križevaca i dalje na Vrbovec, Dugo Selo, južno od Zagreba ka Karlovcu i r. Kupom do Rijeke. To je, u stvari, bila poslednja linija na kojoj je neprijatelj pre kapitulacije Nemačke pružao organizovan i žilav otpor. Organizovanje odbrane na toj isturenoj liniji u odnosu na položaj savezničkih snaga i naše Četvrte armije, koja se već nalazila u Trstu, imalo je višestruk značaj. Nemci su nastojali da elastičnom odbranom obezbede postupno povlačenje svojih snaga kroz Sloveniju, prema Austriji ne dopuštajući da padnu u jugoslovensko zarobljeništvo, kako bi izbegli odgovornost za zločine koje su počinili na teritoriji Jugoslavije.

Admiral Denic, Hitlerov naslednik, naredio je 7. maja (dakle pre objave bezuslovne kapitulacije) da se obustave neprijateljstva protiv Britanaca i Amerikanaca, a da se Crvenoj armiji i Jugoslovenskoj Armiji i dalje pruža otpor radi stvaranja uslova da se što više Nemaca spasi od »boljševizma i robovanja«. Istovremeno je naređeno Štabu Druge oklopne armije, koja je dan ranije pretpotčinjena komandantu Jugoistoka, da povede pregovore sa predstavnicima Crvene armije, a Štabu 34. armijskog korpusa, koji se nalazio u rejonu Ljubljane, da pregovara sa Anglo-Amerikancima. Činjenica da za pregovore sa Jugoslovenima, na čijoj teritoriji su se nalazile skoro sve formacije Grupe armija »E«, nije određen niko, potvrđuje da su nemačke komande bile rešene da se odupru našim snagama.¹ Upravo u tome je veliki značaj i uloga ukupnih dejstava

¹ U pozivu generala Lera, prvih dana maja, upućenom feldmaršalu Haroldu Aleksanderu da zaposedne Trst, Primorsku i Korušku nije bila izražena samo namera da svoje snage preda Anglo-Amerikancima već i da se one-mogući dolazak Jugoslovenske armije u te delove slovenačkog etničkog prostora i njihovo priključenje Jugoslaviji. Tadašnja britanska (Čerčilova) strem-ljenja bila su jasno izražena u dokumentu Ministarstva spoljnih poslova Velike Britanije, od aprila 1945, u kome je zapisano: »Titovo nastupanje prema severu, iako sa vojničkog gledišta sasvim prihvatljivo, teži... ka pokrajinama Juliskoj krajini i Koruškoj. U svakom slučaju bilo bi dobro, ako bi se događaji razvijali tako, da bi Tito bio privremeno zadržan sa otporom ustaša i belogardejaca oko Ljubljane i Zagreba, kako bi bilo omogućeno da u međuvremenu savezničke snage u miru zaposednu Julijsku Krajinu i Korušku«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, arhiv NOP, reg. br. 43/3, F.O.).

naših snaga za konačno oslobođenje Jugoslavije, a posebno dejstava krilnih snaga Treće i Četvrte armije, Sedmog i Devetog korpusa i Četvrte operativne zone Slovenije, čime je otklonjena potreba za dejstvom savezničkih snaga na našoj teritoriji, a istovremeno je sprečeno izvlačenje neprijatelja iz Jugoslavije.

Stvaranje uslova za okruženje i zarobljavanje neprijateljevih snaga

Da bi ostvario svoju zamisao okruženja i zarobljavanja nemačkih i kvislinških snaga, Generalštab Jugoslovenske armije usmerio je dejstva Treće armije opštim pravcem: Koprivnica — Varaždin — Maribor; Prve armije u pravcu Zagreba, a Druge armije sa Unskom operativnom grupom divizija južno od Save prema Zagrebu, dok sa Karlovačkom operativnom grupom divizija, posle oslobođenja Karlovca, na presecanje komunikacije Zagreb — Novo Mesto kojom se neprijatelj povlačio.

Nastavljajući gonjenje neprijatelja, snage Treće armije su 6. maja slomile neprijateljevu odbranu na pravcima napada i istog dana oslobodile Križevce, a sutradan, posle oštih borbi, Varaždin i Varaždinske Toplice.

Dok su divizije Treće i Četvrte armije slamale odbranu neprijatelja na krilnim pozicijama i stvarale uslove za njegovo okruženje, istovremeno su Prva i Druga armija u zoni svojih napadnih dejstava potiskivale neprijatelja s fronta.

Prva armija je, nakon razbijanja neprijatelja na r. Ilovi, nastavila da vodi borbe na celom frontu, pošto je neprijatelj pružao otpor na pojedinim linijama radi usporavanja tempa napada Armije i izvlačenja glavnine svojih snaga. Četvrtog maja, Prva armija je nastavila gonjenje neprijatelja, slamaajući njegov otpor i odbijajući njegove slabije protivnapade. Sutradan su divizije Prve armije krenule širokim frontom u napad, sa opštim pravcem dejstva prema Zagrebu.

Dan uoči oslobođenja Zagreba Generalštab Jugoslovenske armije pretpotčinio je Prvoj armiji 10. korpus NOV Hrvatske radi lakšeg slamanja neprijatelja koji je pružao žilav otpor na frontu ispred Prve armije. Zagreb je oslobođen 8. maja, a sutradan je u njemu održano savetovanje komandanata Prve, Druge i Treće armije sa predstavnikom Generalštaba Jugoslovenske armije, na kojem su precizirani zadaci za dalja dejstva.

Dok je Prva armija nadirala prema Zagrebu, Druga armija je na svom delu fronta razbijala i gonila neprijateljeve snage. Unska operativna grupa divizija oslobodila je 5. maja Petrinju, Sunju i Sisak, a 45. divizija je 8. maja ušla u Zagreb, a odmah zatim i 39. divizija, čisteći grad od zaostalih ustaša i domobrana. Karlovačka operativna grupa divizija je širokim frontom izbila na komunakcije koje iz pravca Zagreba i Karlovca izvode ka Novom Mestu i Ljubljani i zatim dolinom r. Save prema Beljaku.

Pošto je Druga armija presekla komunikaciju Zagreb — Novo Mesto ključni pravac za izvlačenje neprijatelja u Austriju bio je u zahvatu komunikacija Celje — Dravograd i Celje — Šoštanj — Črna — Poljana. Od ranije su na prostoru Štajerske i Koruške uspešne borbe protiv neprijatelja izvodile jedinice Četvrtе operativne zone, koje su kasnije u okružavanju i zarobljavanju neprijateljskih snaga ostvarile čvrsto sadejstvo sa delovima sve četiri armije i time odigrale veoma značajnu ulogu u sprečavanju neprijatelja da se izvuče iz zemlje. Još tokom aprila su glavne snage Zone pristupile rušenju i zaprečavanju komunikacija na pravcima: Ljubljana — Zidani Most — Maribor i Maribor — Dravograd, sprečavajući tako manevar neprijateljevih snaga za prebacivanje sa jednog na drugi deo fronta, a kasnije i u Austriju.

S obzirom na položaj savezničkih frontova i uspehe naših armija, štab Četvrtе operativne zone je, na osnovu naređenja Glavnog štaba Slovenije od 2. maja 1945. godine, naredio 14. diviziji da što pre uđe u Korušku i zaposedne Celovec i druga važnija mesta delomično naseljena slovenačkim življem i, zatim, sa što jačim snagama zaposedne mostove na Dravi i sve prelaze preko ranije jugoslovensko-austrijske granice.² Istog dana, Glavni štab Slovenije primio je radio-depešom Titovu zapovest:

»Nijemci kapituliraju pred anglo-američkim snagama u Italiji, Tirolu i Koruškoj. Odmah uputite 14. diviziju u Korušku prema Celovcu sa zadatkom da zaposjedne Celovec i ostale naše oblasti u Koruškoj. Izvijestite o izvršenju. Tito.«³

Štab 14. divizije je, na osnovu odobrenja štaba Četvrtе operativne zone, odlučio da sa jednom brigadom napadne uporišta i zauz-

² NOP Slovenije nije priznavao granicu kojom je Koruška podeljena. Operativno područje Četvrtе operativne zone je obuhvatalo i celu Korušku, a partizanske jedinice su dejsstvovalе sve do krajnih granica slovenačkog koruškog prostora.

³ Milan Basta: *Rat je završen sedam dana kasnije*, »Pres Klipping«, Beograd, četvrto izdanje, str. 363.

me mostove u Dravogradu, a sa druge dve brigade uporišta u Črni i Žerjavu i tako otvori širok prostor za prelaz u Korušku. Međutim, neprijatelj je cenio značaj Dravograda i mostova na r. Dravi, pa je pružao žilav otpor, uvodeći u borbu i rezerve iz Maribora i Slovenjgradeca. Neprijatelj je takođe uporno branio s. Črnu, a time i ulaz u dolinu r. Meže na pravcu prema granici.

Ceneći da bi zadržavanje u borbama oko Dravograda i Črne uticalo na izvršenje osnovnog zadatka, Štab 14. divizije je odlučio da se odustane od daljih napada i usmerio je jedinice dolinama Koprivne i Lepene u unutrašnjost Koruške. Na takvu odluku je uticalo i ponovljeno naređenje Glavnog štaba Slovenije, da Divizija mora ubrzati pokret u Korušku, naglašavajući: »Mi moramo prvi stići u Celovec i Beljak.«⁴

Nastupajući dolinama Koprivne i Lepene prema Železnoj Kaplji jedinice Divizije su se sukobile sa 14. SS divizijom »Galicien« i, nakon kraćih i žestokih okršaja uz obostrane gubitke, jedinice Divizije su nastavile nastupanje prema unutrašnjosti Koruške. Tako je 14. udarna divizija Jugoslovenske armije bila prva regularna jedinica antifašističke koalicije koja je ušla u Korušku. Štab Divizije je dejstva svojih brigada usmeravao tako da prisutnost narodnooslobodilačkih snaga bude na što širem prostoru delimično naseljenom slovenačkim življem, a da istovremeno bude u mogućnosti da interveniše pri zatvaranju prelaza preko Drave i stare državne granice.

U Celovec je istovremeno sa snagama zapadnih saveznika 8. maja ušao Kokrški i deo Korušskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda a 9. maja druga brigada »Ljubo Šercer«. U stvari, 14. udarna divizija, zajedno sa Kokrškim i Koruškim narodnooslobodilačkim partizanskim odredima, već je 9. maja u prepodnevnom časovima ovladala celom celovačkom kotlinom i područjem južno od Glinice. Britanci su se u ovim krajevima pojavili tek 9. maja uveče.

Pošto je Četvrta armija, u sadejstvu sa Devetim korpusom, oslobodila Trst i prinudila na kapitulaciju nemački 97. armijski korpus, usmerila je delom snaga svoja dejstva u pravcu Postojne i Ljubljane. Za odbranu Ljubljane neprijatelj je koncentrisao jake snage, jer je taj grad predstavljao čvor odbrane u tom delu Slovenije. Neprijatelj je na prilazima Ljubljani organizovao čvrst sistem spoljne odbrane, na kojoj su jedinice Sedmog korpusa i 29. divizije

⁴ Depeša Glavnog štaba NOV Slovenije, od 5. maja 1945. godine, Institut za zgodovino delavskega gibanja (IZDG), arhiv NOB, fasc. 46.

Četvrte armije vodile dvodnevne žestoke borbe. Nakon oslobođenja Ljubljane, 9. maja 1945, 18. divizija Sedmog korpusa je ostala u gradu kao posada garnizona, dok je 29. divizija dobila zadatak da goni neprijatelja dolinom Save i spreči mu izvlačenje preko prelaza na Karavankama u Korušku, vršeći istovremeno razoružanje njegovih snaga. Za to vreme, 15. divizija Sedmog korpusa, goneći neprijatelja, izbila je 10. maja do Kamnika i na tom putu razoružala nekoliko hiljada neprijateljevih vojnika koji su se povlačili iz celjske kotline.

Budući da je neprijatelj izvlačenje svojih snaga usmerio prema Koruškoj, Vrhovni komandant je istog dana kao za 14. diviziju tj. 2. maja naredio štabu Četvrte armije da sa dve divizije najkraćim pravcima izvrši prodor prema teritoriji Koruške. U to vreme su se vodile teške borbe sa opkoljenim snagama nemačkog 97. armijskog korpusa. Zbog toga štab Armije nije mogao da izdvoji dve divizije, već je 3. maja formirao Motorizovani odred (ojačana 11. brigada 26. divizije, 3. motorizovani divizion Artiljerijske brigade Četvrte armije, baterija protivoklopnih topova, petnaest tenkova i šest oklopnih vozila iz Prve tenkovske brigade) i uputio ga dolinom Soče u pravcu Beljaka i Celovca. Istovremeno je štabu Devetog korpusa naređeno da u istom pravcu uputi i Jeseničko-bohinjski narodnooslobodilački partizanski odred.

Motorizovani odred se, uz mnogobrojne prepreke koje su mu činili zapadni saveznici, probio u gorenjsku dolinu i, nakon uspešno izvedenih akcija protiv neprijatelja na tom prostoru ušao na teritoriju Koruške. Odred se 9. maja spojio sa jedinicama Četvrte operativne zone, delom snaga ušao u Celovec i došao u dodir sa britanskim snagama koje su dan ranije stigle u Celovec. Deo Motorizovanog odreda prebačen je zatim na prostor Jesenice, gde je u sadejstvu sa delovima Jeseničko-bohinjskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda razbijao i razoružavao neprijateljeve formacije i zatvorio prelaz u Austriju na Korenskom sedlu.

S obzirom na to da su delovi nemačkih snaga, glavnina ustaško-domobranskih snaga i četnici iz šireg rejona Celja odstupali u pravcu Dravograda u nameri da se probiju u Austriju, štab Treće armije je 12. maja naredio tj. odobrio inicijativu štaba 51. divizije da se Divizija preveze vozom u Dravograd i tamo pojača jedinice Četvrte operativne zone i Šeste brigade 36. divizije, koja je prethodne noći zaposela liniju s. Otiški Vrh — Dravograd, sa ciljem da na tom pravcu spreče izvlačenje nemačkih i kvislinških snaga iz naše zemlje. Pristizanjem jedinica 51. divizije istog dana u rejon Dravo-

grada i ostvarenjem sadejstva sa jedinicama koje su se na tom prostoru već nalazile stvoreni su uslovi da se taj cilj i ostvari.⁵

Dakle, spajanjem Motorizovanog odreda Četvrte armije i delova Treće armije sa jedinicama Četvrte operativne zone, veliki strategijski obruč oko nemačkih, ustaško-domobranskih, belogardejskih i četničkih snaga u Sloveniji bio je zatvoren. Predstojalo je slamanje neprijateljevog otpora, njegova kapitulacija, razoružavanje i zarobljavanje u severnom delu Slovenije.

Jedno od važnijih pitanja u toj fazi rata protiv nemačkih i kvilinskih snaga koje je potrebno spomenuti jeste ostvarivanje sadejstva i saradnje sa jedinicama bugarske Prve armije na desnom krilu fronta snaga Jugoslovenske armije te njihova uloga i doprinos u fazi gonjenja i stvaranja uslova za okruženje i zarobljavanje neprijateljevih snaga.

Bez namere negiranja te uloge i doprinosa treba reći da zahvaljujući činjenici što su se delovi nemačke Druge oklopne armije, objavom kapitulacije nacističke Nemačke, uglavnom povukli ispred delova Trećeg ukrajinskog fronta, kojem je bila potčinjena bugarska Prva armija, bugarske jedinice, budući da su posedovale sredstva za transoprt trupa, brzo su mogle upadati u ona slovenačka mesta čija je odbrana bila u tolikoj meri oslabljena da su ih lako mogle osloboditi slovenačke partizanske jedinice, pa i samo stanovništvo. Mesne, lokalne i teritorijalne partizanske jedinice, često formirane na brzinu od stanovništva, zajedno sa jedinicama KNOJ-a, bile su uvek prve snage koje su napadale i oslobađale ta mesta. Tako je bilo na celom području Međumurja, Slovenskih Gorica, u Ptuj, Mariboru itd. Međutim, bilo je pokušaja da u nekim mestima bugarske jedinice organizuju svoju vlast, iako je poznato da je još u ilegalnim uslovima u njima već delovala narodna vlast. Pokušaj njenog negiranja značio je kršenje osnovnog načela sporazuma po kojem je bugarskim jedinicama odobreno dejstvo na našoj teritoriji.

Dejstva u fazi okruženja i zarobljavanja neprijateljevih snaga

Obruč oko neprijateljevih snaga sabijenih na relativno mali prostor severne Slovenije sve više se stezao. Postojali su sve manji izgledi da se nemačke snage i njihovi saveznici izvuku sa jugoslo-

⁵ Dolazak jedinica u rejon Dravograda: 10. 5. u 1,30 bataljon Prve brigade T. Tomšič, 10. 5. u 22.00 bataljoni Prekomurske brigade, 11. 5. u 2.00 16. puk bugarske armije, 11. 5. u toku dana 12. puk bugarske armije, 11. 5. u 20.00 11. brigada »M. Zidanšek«, 12. 5. u 2.00 6. brigada 36. divizije, 12. 5. u toku dana 7. i zatim druge brigade 51. divizije.

venske teritorije. To je procenio i komandant Grupe armija »E« general Ler. Saopštenje o opštoj kapitulaciji nemačkih oružanih snaga generala Lera je zateklo na privremenom komandnom mestu u s. Polzela, severno od Celja, a njegove snage su se nalazile još duboko na jugoslovenskoj teritoriji. Pritisak naših snaga na širokom frontu od Maribora do Brežica i od Novog Mesta i Ljubljane, kao i mogućnost brzog prodora Crvene armije preko Austrije dalje na Zapad, doveli su 8. i 9. maja nemačke snage u veoma neugodnu situaciju. Leru je preostalo samo da pregovara sa predstavnicima Jugoslovenske armije o prekidu neprijateljstva i povlačenju u Austriju, iako su mu bili poznati uslovi kapitulacije — sve nemačke i kvislinške jedinice moraju položiti oružje na područjima gde se nalaze.

Na predlog Lera došlo je do razgovora prvo u s. Letuš sa predstavnikom Jugoslovenske armije (političkim komesarom 14. udarne divizije, Ivanom Dolničarom), a zatim u štabu Četvrte operativne zone u Topolšici (sa političkim komesarom Hace Matevžom i načelnikom štaba Zone Petrom Brajovićem). Jugoslovenski pregovarači tražili su odmah bezuslovnu kapitulaciju svih snaga pod njegovom komandom. Predočivši mu snagu Jugoslovenske armije, zatvaranje obruča oko njegovih snaga, kao i našu odlučnost da će te snage silom oružja biti prinuđene na predaju, general Ler je nakon dužih razgovora, krajem dana (9. maja), pristao na kapitulaciju svojih snaga. Zapisnik o tome potpisali su general Ler i njegov načelnik štaba sa nemačke strane, a za Jugoslovensku armiju politički komesar i načelnik štaba Četvrte operativne zone. Lerova predaja bila je veoma značajan događaj, jednako vredan takvim događajima na drugim velikim frontovima. To je bila velika pobeda Jugoslovenske armije.

Odmah nakon potpisivanja kapitulacije sve jedinice Četvrte operativne zone, koje su se nalazile na području Štajerske, otpočele su sa razoružavanjem nemačkih jedinica, a to su po stepenu pristizanja činile i jedinice Sedmog korpusa, sve četiri naše armije. Međutim, neke nemačke jedinice su odbile da polože oružje nastojeći da se probiju u Austriju, što je prouzrokovalo produžetak borbi i gubitke na obe strane. Istovremeno, to je bilo upozorenje štabovima naših jedinica da treba još bolje i sa jačim snagama zatvarati prelaze u Austriju, naročito kod Dravograda i dalje prema Guštanju (danas Ravne na Koroškem), Poljani i Borovljama. Kod Borovlja je 11. maja vođena veoma oštra borba sa jakom grupacijom Gestapoa, policije i SS jedinica, koja se pod komandom SS generala Ervina Rezenera preko Ljubelja povlačila iz ljubljanske

pokrajine i Gorenjske sa namerom da se probije preko Drave i preda zapadnim saveznicima.⁶ Ta grupacija je 11. maja posle 12 sati izvršila iznenadan i silovit artiljerijski i minobacački udar sa visova nad Borovljama po položajima 13. brigade »Mirko Bračić« i delova Korušskog odreda, sa istovremenim napadom tenkova i udarnih domobranskih bataljona prema mostovima preko Drave. I pored snažnog otpora naših snaga prodor te grupacije je uspeo. Nju su prihvatili Britanci, razoružali i smestili u zarobljenički logor na Vetrinjskom polju. Većinu tih zarobljenika kasnije su predali našim jedinicama. Među njima je bilo mnogo zločinaca.

Bilo je i drugih pokušaja proboja neprijateljevih snaga iz obruča. Tako se 12. maja pri Gornjem Doliču sukobila sa ustašama 17. udarna divizija. Borbe su bile veoma žestoke i trajale su tri dana. Koliko su te borbe bile žestoke najbolje pokazuju gubici na obe strane: 17. divizija — 82 mrtva i 186 ranjenih; ustaše — veliki ali neutvrđen broj mrtvih i 10.960 zarobljenih. Divizija je 14. maja slomila otpor ustaša, očistila Slovenjgradec i ostale snage protivnika potisnula dalje na sever.

U isto vreme, jedinice 51. divizije i Prekomurske brigade, raspoređene na prilazima i obalama Drave, sprečavale su proboj ustaša preko drvenog mosta kod Dravograda. Uz podršku bugarske artije-rije pokušaj proboja je sprečen. Tog dana (12. maja) teške borbe sa ustašama vodila je i brigada 36. divizije na Otiškom vrhu i brigada 51. divizije na Tolstem vrhu. Brigade su održale svoje položaje.

Brigada »Tone Tomšič« iz 14. divizije i delovi Sedme vojvođanske brigade iz 51. divizije 13. maja su sprečili proboj preko prelaza u Austriju veće nemačke grupacije (104. lovačka divizija, Mornarički odred i više drugih manjih jedinica) kod Poljana. Ta grupacija je iz šireg rejona Šoštanja, Komunkicijom na pravcu Zavodnje — Šentvid — Črna i dolinom r. Meže, prodrila do Poljane 13. maja. Sva nastojanja starešina iz štabova 14. divizije, brigade »Tone Tomšič« i Sedme vojvođanske brigade da te nemačke snage polože oružje nisu uspela. U međuvremenu, dok su trajala pregovaranja, prednji delovi nemačkih jedinica raspoređivali su se i pripremali za proboj. Proboj bi, verovatno, otpočeli pred mrak. Da bi ih u toj nameri sprečili i prinudili na predaju naše snage su u 16 sati

⁶ U toj grupaciji nalazili su se delovi 7. SS divizije »Princ Eugen«, 17. i 25. policijski puk, 1. SS puk »Warig«, SS žandarmerijski motorizovani bataljon, dve čete tenkova i SS podoficirska škola iz Ljubljane. Od kvislinških snaga ovde su bili 3. i 4. puk 1. srpskog dobrovoljačkog korpusa, 503. korpus dinarske četničke divizije i slovenački domobrani — iz ljubljanske pokrajine, Gorenjske i Primorske — (IZDG, fasc. 25/III-6).

otvorile snažnu vatru iz svih vrsta oružja po rasporedu i kolonama protivnika. Nemci su takođe odgovarali, pre svega, snažnom vatrom iz višecevni protivavionskih topova. Manje udarne grupe su išle i u napad. Međutim, borba je trajala oko 45 minuta, kada su Nemci počeli da dižu bele zastave. U borbi je poginuo veliki broj nemačkih vojnika i oficira, a zarobljeno ih je oko 3.000.

Nakon te bitke prestao je svaki organizovani otpor nemačkih jedinica i došlo je do njihovog razoružavanja na tom, kao i na svim drugim pravcima. Odluka nemačkih komandanata da se prestane sa pružanjem organizovanog otpora tumači se i time što je general Ler sa osmatračnice kod s. Hrust posmatrao uništenje i razbijanje nemačke kolone kod Poljane. Tako je uvideo besmislenost daljeg otpora i pokušaja proboja nemačkih snaga u Austriju.⁷

Međutim, tako nisu mislile ustaške i četničke snage. Sa njima je na raznim pravcima bilo još većih ili manjih okršaja, a do konačnog obračuna je došlo 14. maja na prostoru Poljane i 15. maja u širem rejonu Pliberka.

Dok su trajale borbe na prelazima kod Poljane, glavnina ustaško-četničke grupacije doprla je do Libušskog polja, južno od Pliberka, gde je naišla na odlučan otpor naših snaga, koje su zatvarale pravce prema Pliberku (delovi 14. i 51. divizije). Sa naše strane bilo je više pokušaja da se pregovorima postigne predaja te grupacije. Međutim, ustaški generali i oficiri bili su uporni u svojim nastojanjima da se probiju u unutrašnjost Koruške i predaju Britancima. Tek krajnje odlučan nastup sa ultimativnim zahtevima predstavnika Jugoslovenske armije (komandant 14. divizije Ivan Kovačić i politički komesar 51. divizije Milan Basta), uz obećanu pomoć i nezainteresovanost britanskih oficira (brigadir Scott i major Owen) za nove zarobljenike 15. maja, kod Pliberskog zamka, naterao je ustaške i četničke komandante da počnu razmišljati o predaji. Vreme za razmišljanje o predaji bilo je veoma kratko (svega 60 minuta). Među ustašama je nastala pometnja i neke grupe su se počele izdvajati sa namerom da se, koristeći konfiguraciju terena i šuma, izvuku prema Sinča vesi. U tim namerama su bili sprečeni, a cela grupacija je prinuđena na predaju. Kapitulirala je i Pavelićeva vojska i delovi Crnogorskih četnika. Zarobljeno je oko 30.000 ustaša i domobrana, među kojima 12 ustaških generala i 5.000 četnika, deo crnogorskog četničkog rukovodstva i više hiljada civila, koje su

⁷ Smit Richberg u svojim memoarima.

ustaše i četnici vodili sa sobom.⁸ *Ovom pobjedom je prestao svaki organizovan otpor neprijatelja.* Time je rat za oslobođenje Jugoslavije završen.

Do tog vremena i jedinice naše četiri armije ispresecale su teritoriju Štajerske, na kojoj su se nalazile snage Grupe armija »E« i njihovih saveznika, izvršile su njihovo razoružavanje i zarobljavanje. Time je ubedljivo oborena tvrdnja Alfreda Jodla, prilikom pregovora o kapitulaciji, da ne vidi sile koja bi mogla sprečiti izvlačenje Lerove Grupe armija »E« sa teritorije Jugoslavije i njenu predaju Anglo-Amerikancima. Ipak je takva sila bila Jugoslovenska armija.

U završnoj fazi ofanzive Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje zemlje zarobljeno je oko 341.000 neprijateljevih vojnika, dok ih je oko 100.000 poginulo.⁹

*

U gonjenju, okruženju i zarobljavanju neprijateljevih snaga ostvaren je visok stepen borbenog sadejstva između jedinica na frontu i u pozadini neprijatelja. Ključnu ulogu u koordinaciji dejstava imao je Generalštab Jugoslovenske armije preko kojeg je Tito rukovodio operacijama. Pretpotčinjavanje jedinica i njihovo usmeravanje na najvažnije sektore i pravce dejstava radi slamanja otpora neprijatelja imalo je za cilj da se postignu najcelishodnija rešenja, pri čemu su štabovi armija samostalno rešavali svoje ope-

⁸ Petar S. Brajović, *Konačno oslobođenje*, »Spektar«, Zagreb, 1983, str. 565; *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda* (Zbornik), Vojnoistorijski institut, tom XI, knj. 3, str. 645.

⁹ Od toga broja zarobljeno je 221.287 okupatorskih vojnika, podoficira, oficira i generala.

Zaplenjeno je 173.662 puške, 24.454 automatskih oruđa, 1.520 topova, 97 tenkova, 3.751 kamion, 40 aviona i mnogo druge ratne opreme.

Od okupatorskih komandi i jedinica zarobljen je štab Grupe armija »E«, na čelu s komandantom general-pukovnikom Aleksanderom Lerom i načelnikom štaba general-majorom Erih Šmit-Rihbergom. Pored ostalih, zarobljeni su i štabovi 21, 91. i 97. armijskog korpusa, a od operativnih jedinica: 22, 41, 18, 237. pešadijska divizija, 104. lovačka divizija, 7. SS divizija »Princ Eugen«, 369, 373. i 392. legionarska divizija, delovi 1. i 2. kozačke divizije, borbene grupe »Fišer« i »Gajger« i veći broj policijskih, tvrđavskih i drugih jedinica. Pored okupatorskih vojnika zarobljeno je 120.150 kvislinških vojnika (Pavelićevih domobrana, ustaša, Rupnikovih domobrana, četnika Draže Mihailovića, muslimanske milicije, legionara, nedićevaca, itd.). Dakle, u severozapadnom delu Jugoslavije, odnosno u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije ukupno je zarobljeno 341.405 neprijateljevih vojnika. (Saopštenje Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ, »Borba« od 8. februara 1949. godine; Arhiv Vojnoistorijskog instituta, fond NOP-a.)

Između ostalih, zarobljene su i sledeće ustaško-domobranske divizije: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16. i 18. (Zbornik, tom XI, knj. 3, str. 645.).

rativno-strategijske zadatke. U periodu završne ofanzive za konačno oslobođenje (od kraja aprila do 15. maja) u štabovima svih nivoa došla je do punog izražaja samoinicijativa, odlučnost, umešnost u rukovođenju i komandovanju i primeni različitih oblika manevra i pravovremeno uvođenje rezervi u borbu. Starešine jedinica, komandanti ili politički komesari izvanredno su se snalazili kao pregovarači sa neprijateljevim štabovima ili visokim vojnim komandantima, iako za to nisu imali nikakvih uputstava niti prethodnih iskustava, ali su znali šta žele i šta hoće da postignu. U pregovorima su naši predstavnici postavljali jasne, precizne i nadasve odlučne zahteve, ne ostavljajući neprijatelju vreme za odugovlačenje pregovora i pregrupisavanje svojih snaga. U kontaktima sa savezničkim predstavnicima zauzimani su principijelni stavovi izražavajući ponos u snagu naše armije od oko 800.000 boraca i njen uspeh na sopstvenom ratištu u oslobođenju zemlje i doprinos opštoj savezničkoj pobedi nad snagama fašizma i nacizma. Takvo je bilo držanje naših starešina i kada su rešavana pitanja o ulasku naših snaga na teritorije gde je živelo naše stanovništvo i na koje smo polagali nacionalna i istorijska prava, kao što je bilo pitanje Slovenačke Koruske.

Treba istaći i čvrstu vezu i uzajamnu saradnju između jedinica Jugoslovenske armije i civilnog stanovništva, partijskih, omladinskih i drugih antifašističkih organizacija, na poprištu ratnih dejstava i u neprijateljevoj pozadini. Ta saradnja, kao što je to bilo u toku celog narodnooslobodilačkog rata i u svim krajevima naše zemlje, u završnim operacijama je još više dobila na značaju. Organizovano u antifašističke i narodnooslobodilačke organizacije i u saradnji sa narodnom vlašću, jedinicama KNOJ-a, OZNE i lokalnim teritorijalnim partizanskim snagama, civilno stanovništvo je oružanim akcijama sprečavalo neprijatelja da ruši komunikacije, onesposobljava industrijske objekte, odvlači opljačkanu imovinu i drugo. U završnom periodu rata, kada su neprijateljeve formacije bile u velikoj meri razbijene i demoralisane i kada je neprijatelj pokušavao da pobegne iz Jugoslavije ili da se odmetne u šume i tamo se prikrije i čeka razvoj događaja, civilno stanovništvo ga je u tome sprečavalo, otkrivalo i uništavalo što je imalo veliki značaj i predstavljalo je dragocenu pomoć Jugoslovenskoj armiji. Ta, u praksi stečena i proverena iskustva u toku narodnooslobodilačkog rata i revolucije, nužno je i dalje negovati i usavršavati, što bi u eventualnoj agresiji na našu zemlju predstavljalo veoma bitan faktor i siguran garant za uspešan otpor u opštenarodnom odbrambenom ratu.